

SUURMEISTRI LOOMINGUST

Eesti rahvusliku kunsti areng on poole sajandi vältel, alates XIX sajandi viimastest aastakümnetest kuni XX sajandi keskpaigani, tihedalt seotud Kr. Raua loomingu ja tegevusega. Kunstniku sünnimine möödunud sajandi keskel langeb kokku eesti rahvusliku kunsti tekkeperioodiga.

Kui Kõleri loomingu katkeb, on juba Kr. Raud jõudnud teostada oma esimesed kunstnikukavatsused. Nii kerkib 1890-ndail aastail esile kunstnike uus generatsioon, kuhu kuuluvad Kr. ja P. Raud. Umbes samaks ajaks, s. o. XX sajandi alguseks, olid sotsiaalsed vahekorrad ja kultuurielu Eestis nii muutunud, et ka meie rahva hulgas hakkas tekkima kandepind kultuuri- ja kunstielu arenguks. Oli tekkinud intelligents, kelle kultuuri- ja kunstihuvid olid majanduslikele ja poliitilistele raskustele vaatamata edumeelsed ja revolutsioonilised. Uus kunst kehtastab endas eesti kunsti paremaid püüdlusi. Algab võitlus rahvusliku kunsti eest kodumaal, võitlus rahvakunsti traditsioonide elustamise eest, võitlus elukauge akademismi ja balli-saksa kunsti vastu. Toimub murrang, milles akademism hüljatakse ja pääseb domineerima uus, rahvuslikust tundela-

KRISTJAN RAUD
1865—1943

dist ja uutest väljendusvahenditest kantud kunst. Selle generatsiooni paremate püüdluste ja tööluste kesksemaks kujuks nii oma loomingu kui ka organisatsioonilise tegevusega kujunebki Kr. Raud.

Kr. Raua möödunud sajandi lõpu loomingu domineerivad maastikud, rannatalude interjöörid, murelik-tõsised talunajste kujud. Lihtsalt ja siiralt, sügavama alltekstiga kui tavaliselt on olnud, toob Kr. Raud esile XIX sajandi talupoja elu sotsiaalset olemust. Seni meie kunstis kirjeldaval ja kirjanduslikul pinnal valitsev väljenduslaad asendub poeetilisemaga, rohkem mõtteid, tundeid ja meeleolu esilemanavama väljenduslaadiga. Talurahva sotsiaalse ebavõrdsuse tunnetamine avaldub söemaalide nukras meeleolus, tumedate toonide raskest maalilises üldmuljes. Nendes töödes avaldub kunstniku solidaarsus- ja ühtsustunne oma talupoegliku rahva saatuse, töö ja murede ning soovunelmatega. See joon — vaimne kontakt rahva paremate taollustega — püsib kunstniku loomingu hiljemgi. Rahva vaba ja loova töö ning tegevuse jaatamine, sügav kaasaelamine ning selle eepiline kujutamine on nagu Ahhiiluse kannaks Raua loomingu, annab jõudu ja inspiratsiooni.

Aastail 1899—1903 õppis Kr. Raud Münchenis — ajastu ühes tähtsamas kunstikeskuses. Nüüd muutub kunstniku loomingu nii meeleoludelt kui väljendusvahenditelt mitmepalgelisemaks. Tugevnevad suurema väljendusrikkuse taotlus, vormielementide — poosi žesti, joone, silueti teadlikum kasutamine. Väljendusvahendite osatähtsuse suurenemisega on süvenenud ka kunstniku subjektiivsema sise maailma edasiandmine.

Tulnud tagasi kodumaale, tabab Kr. Raud teravat vajadust sõltijäänud kunstipõllu harimiseks. Ta on initsiaatoriks etnograafilise materjali kogumisel, on eestvõitlejaks Eesti Rahva Muuseumi organiseerimisel ning hiljem kunstimuuseumi rajamisel, nii joonistamise õpetamisel kui ka käsitöökursuste korraldamise ideelliseks algatajaks jne. Kuid kokkupuuted etnograafilise materjaliga toovad omakorda uusi jooni loomingu. Rahvaluule ja loomingu arhailised kujud ja esemed kanduvad üle

ka Kr. Raua loomingu. Oma talupoegliku raskepärasuse, nurgelikkuse, loomupärase takti- ja rütmitudena ning siseilmusega avab see uus ning avara mõtte- ja tunde maailma kunstniku jaoks. Rahva sügavale peidetud ilumeel ning unistused ja karm tegelikkus põimuvad uuel, Raua fantaasiast ja väljendusvahenditest rikastatud kujul tema loomingu. Tekib huvi «Kalevipoja» vastu. Juba 1910. aasta paiku valmib taljoonistusi Kalevipoja teemadel. Kr. Raua loomingu saab uue sisu. Rahvakunsti olemuse mõistmisega areneb 20-ndate aastate lõpuks välja uus — arhailine, talupoeglikult nurgeline väljenduslaad, mille silmapaistvam avaldus on 1928. aastal võistlustööna valminud figuraalkompositsioon «Kalev kosjas». Suurejooneline ülesehitus, suured tonaalsed pinnad, suursugune rütm on vahendid, mis annavad tööle nii monumentaalse kui ka eepiliselt piduliku meeleolu. Tonaalsete pindade suurejooneline rütm on iseloomulik ka teistele Kr. Raua Kalevipoja-teemalistele kompositsio-

nidele. Samade vahenditega, kuid erinevamaid varjundeid — energiat, üllust ja jõutunnet — saavutab kunstnik, kujutades Kalevipoega kändmas, ehitamas ja kodumaad kaitsmas. 1933. aastal valmib «Kalev kosjas» ka temperamaalina. Vastandina sõjajoonise maalilisusele domineerivad siin sinised ja rohelised dekoratiivsemad pinnad, mis sisendavad koos rivistatud figuuridega suursuguse, piduliku meeleolu. Nagu paljudes teisteski Kr. Raua töödes, süvendab meeleolu samuti looduse käsitlus. Kr. Raua kompositsioonielmentide kristalliseerumine saavutab kulminatsiooni teoses «Linnuse ehitamine» (1935). Töö peegeldub kunstniku soe ja soosiv suhtumine rahva loovasse töösesse, energiasse, usk rahvasse kui väärtuste loojasse. Tööd hindas kõrgelt ka välismaa kunstimuljeist küllastunud Ed. Viiralt, kes märkis, et võrdset kompositsiooni on raske leida isegi tervest Euroopast. 1933. a. tehti kunstnikule ettepanek illustreerida «Kalevipoeg». Tähtaeg oli lühike, kuid juba eelnenud töö ja süvenemine muinasmaailma pidid kompenseerima ajaappu. Illustratsioonid võrsusidki muinasmaailmast, olles igaüks nii omaette väbagraafiliseks tööks kui ka illustreerides ning täiendades teost oma kristjanraualiku eepilise meeleolu ja monumentaalsusega. Illustratsioonid rahvaeposele on sünteesiks kunstniku loomingu, siin peegeldub veel kord kunstniku usk ja veendumus rahva loovasse töösesse, jõusse, rahva energiasse ja tahtejõudu. Kr. Raua loomingu on saavutanud eesti kunstis oma figuraalkompositsioonide monumentaalsuse ja eepikaga, rahvalähedusega püsiva koha, olles eeskujud vääriavaks järgnevate generatsioonide loominguks.

Omaette kauni tsükli Kr. Raua loomingu moodustab Pedaspea-Riguldi periood, milles eriti jõuliselt peegelduvad loodusmeeleolud.